

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

ТЕПАК Святослав Ярославович – аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: <https://0000-0002-7672-7105>

УДК 343.143

DOI 10.32782/EP.2022.4.19

Актуальність теми статті зумовлена тим, що розкриттю механізму забезпечення достовірності доказів у доктрині кримінального процесу присвячена значна увага, проте, до визначення його поняття звертаються лише окремі вчені в контексті дослідження механізму забезпечення показань свідка, внаслідок чого поняття «забезпечення достовірності доказів» не знайшло достатнього наукового висвітлення. Це зумовило постановку як мети статті виокремлення ознак забезпечення достовірності доказів у кримінальному провадженні, розкриття його змісту та визначення на цій основі поняття «забезпечення достовірності доказів».

Із урахуванням семантичного розуміння слова «забезпечення» та поняття «правове забезпечення» виокремлено ознаки, притаманні забезпеченню достовірності доказів. Обґрунтовано, що забезпечення достовірності доказів може бути охарактеризоване за допомогою таких ознак: 1) воно є процесом реалізації гарантій зазначеної процесуальної властивості доказів; 2) як процес воно являє собою систему послідовно здійснюваних дій відповідних суб'єктів доказування; 3) за своїм характером дії суб'єктів доказування із забезпечення достовірності доказів є правовими; 4) за своїм функціональним призначенням система дій суб'єктів доказування, які охоплюються забезпеченням достовірності доказів, спрямована на отримання результату у вигляді використання у кримінальному

процесуальному доказуванні доказів, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів.

Розкрито зміст забезпечення достовірності доказів у кримінальному провадженні.

За результатами проведеного дослідження визначено поняття «забезпечення достовірності доказів», під яким запропоновано розуміти процес реалізації гарантій цієї процесуальної властивості доказів, що складається із системи послідовно здійснюваних суб'єктами доказування правових дій, спрямованих на використання у кримінальному процесуальному доказуванні доказів, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів.

Ключові слова: докази, достовірність доказів, забезпечення достовірності доказів, встановлення достовірності доказів, процесуальні гарантії.

Постановка проблеми

Достовірність доказів передбачена законодавцем у частині 1 статті 94 й інших нормах КПК України та являє собою їх процесуальну властивість, яка відображає безсумнівність їх змісту, встановлену суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів, і придатність на її основі використовуватися для встановлення фактів й обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному про-

вадженні [1, с. 276]. Достовірність доказів встановлюється в ході їх перевірки та оцінки, вагоме значення для правильного здійснення яких відіграє забезпечення самої достовірності. Забезпечення достовірності доказів охоплюється процесуальною формою їх отримання, є необхідною передумовою об'єктивності їх подальшої перевірки та оцінки і вагомою гарантією використання у кримінальному процесуальному доказуванні виключно тих із них, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні аспекти, пов'язані з розкриттям правової природи достовірності доказів, і практичні засади її встановлення під час судового розслідування та судового розгляду кримінального провадження були предметом дослідження О.А. Банчука, А.М. Безносюка, В.В. Вапнярчука, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, С.О. Ковальчука, Г.Р. Крет, Л.М. Лобойка, Ю.І. Лозинської, Д.Б. Сергєєвої, М.М. Стоянова, В.М. Тертишника, Р.М. Шехавцова, О.Г. Шило та інших вітчизняних вчених [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]. Незважаючи на ґрунтовність здійснених ними наукових розвідок, значна частина теоретико-правових проблем стосовно достовірності доказів є дискусійними або недостатньо дослідженими. Зокрема, з огляду на істотну значимість забезпечення достовірності доказів у кримінальному процесуальному доказуванні, розкриттю механізму його здійснення в доктрині кримінального процесу присвячена значна увага, у тому числі на рівні дисертаційних і монографічних досліджень. Проте, до визначення поняття «забезпечення достовірності доказів» звертаються лише окремі науковці, зокрема А.М. Безносюк, Ю.І. Лозинська та Р.М. Шехавцов, у контексті дослідження механізму забезпечення показань свідка [2; 8; 9]. Водночас, правильне розуміння вказаного поняття становить основу для встановлення змісту забезпечення цієї процесуальної властивості, притаманної доказам.

Метою статті є виокремлення ознак забезпечення достовірності доказів у кримінальному провадженні, розкриття його змісту та визначення на цій основі поняття «забезпечення достовірності доказів».

Виклад основного матеріалу

У контексті дослідження достовірності показань свідка до розкриття цього поняття звертаються Ю.І. Лозинська та Р.М. Шехавцов, на думку яких забезпечення достовірності показань свідка полягає у створенні через нормативні приписи у кримінальному процесуальному законодавстві умов для вільного давання свідком правдивих показань та їх об'єктивної перевірки й оцінки [8, с. 123; 9, с. 103-104]. Поділяючи наведену позицію, потрібно вказати на можливість її покладення з деякими уточненнями стосовно інших видів доказів (речових доказів, документів і висновків експерта) в основу визначення поняття «забезпечення достовірності доказів».

Визначаючи досліджуване поняття, в першу чергу, доцільно звернутися до його семантичного розуміння. Із точки зору семантики слово «забезпечення» розглядається як дія за значенням «забезпечити»/«забезпечувати», що визначається у відповідному значенні як «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось» [16, с. 375]. Тобто, з урахуванням семантичного розуміння слова «забезпечення» в його буквальному розумінні, забезпечення достовірності доказів являє собою дію, спрямовану на створення належних умов для гарантування вказаної їх процесуальної властивості.

Водночас, у правовій науці, в тому числі й доктрині кримінального процесу, поняття «забезпечення» повинно не лише враховувати семантичне значення цього слова, але й ґрунтуватися на понятті «правове забезпечення», яке на сьогодні визначається як у широкому, так і вузькому розумінні. Зокрема, звертаючись до проблематики інтерпретації поняття «правове забезпечення», О.П. Сидоренко пропонує розуміти його у вузькому значенні як систему правових дій, які складаються у визначеній послідовності, спрямовані на досягнення право-

вого результату, який може виражатися у формуванні юридичних норм, утворенні чи припиненні існування суб'єктів права, попередженні правопорушень або у виникненні, реалізації, зміні чи припиненні визначеної правової дії, а також в інших правових наслідках [17, с. 41]. Таким чином, звернення до поняття «правове забезпечення» дозволяє акцентувати увагу на правовій природі поняття «забезпечення» та визначити його основні ознаки, притаманні забезпеченню достовірності доказів, виходячи із такого.

По-перше, забезпечення достовірності доказів являє собою процес, який становить система дій суб'єктів доказування з дотримання гарантій цієї процесуальної властивості доказів. При цьому така сукупність дій передбачає виключно гарантування отримання та подальшого використання у кримінальному процесуальному доказуванні достовірних доказів і не пов'язана зі встановленням достовірності доказів в ході їх перевірки та оцінки. На це звертають увагу Ю.І. Лозинська та Р.М. Шехавцов, які чітко розмежовують поняття «забезпечення достовірності показань свідка» та «з'ясування достовірності показань свідків», вказуючи, що останнє полягає в застосуванні під час доказування сторонами кримінального провадження, судом передбачених кримінальним процесуальним законодавством засобів пошуково-пізнавальної діяльності, спрямованої на перевірку й оцінку одержаних показань свідка на предмет правдивості, тобто їх відповідності реальним подіям, що сталися [8, с. 122-123; 9, с. 104]. Тобто, на відміну від забезпечення достовірності доказів, яке є організаційно-правовою та засвідчувальною діяльністю, встановлення цієї процесуальної властивості є діяльністю пошуково-пізнавальною та дозволяє з'ясувати, у тому числі, чи були дотримані гарантії забезпечення достовірності доказів.

По-друге, дії суб'єктів доказування із забезпечення достовірності доказів завжди є правовими за своїм характером, оскільки знаходять закріплення в нормах кримінального процесуального законодавства, в тому числі шляхом визначення послідовності їх здійснення. У будь-якому випадку система відповідних дій суб'єктів доказування зна-

ходить своє нормативне закріплення у КПК України, хоча й не виключається її деталізація в інших нормативно-правових актах – як Законах України, так і підзаконних нормативно-правових актах, прийнятих на їх виконання. Наприклад, стаття 100 КПК України врегульовує механізм зберігання речових доказів і документів у цілому [18], а постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104 визначає порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, та схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження [19]; умови передачі речових доказів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів містяться в статті 100 КПК України, Законі України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 р. № 772-VIII [20] і Настановах з управління арештованим майном, затверджених наказом зазначеного Агентства від 29.11.2018 р. № 343 [21, с. 60-62].

По-третє, система дій суб'єктів доказування, які охоплюються забезпеченням достовірності доказів, за своїм функціональним спрямуванням направлена на отримання результату у вигляді створення належних умов для реалізації вказаних гарантій і, відповідно, отримання достовірних доказів та здійснення їх об'єктивної перевірки та оцінки. Отже, для забезпечення достовірності доказів потрібно не лише нормативно закріпити систему дій суб'єктів доказування з реалізації відповідних процесуальних гарантій, але й досягти мети цих дій – використання у кримінальному процесуальному доказуванні доказів, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів. Наведена мета забезпечення достовірності доказів є кінцевою та передбачає досягнення проміжних завдань, пов'язаних з отриманням достовірних доказів і здійсненням їх об'єктивної перевірки та оцінки, за

результатами яких встановлюється безсумнівність змісту відповідних доказів.

Із урахуванням викладеного, забезпечення достовірності доказів може бути охарактеризоване за допомогою таких ознак: 1) воно є процесом реалізації гарантій зазначеної процесуальної властивості доказів; 2) як процес воно являє собою систему послідовно здійснюваних дій відповідних суб'єктів доказування; 3) за своїм характером дії суб'єктів доказування із забезпечення достовірності доказів є правовими; 4) за своїм функціональним призначенням система дій суб'єктів доказування, які охоплюються забезпеченням достовірності доказів, спрямована на отримання результату у вигляді використання у кримінальному процесуальному доказуванні доказів, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів.

Достовірність доказів підлягає забезпеченню, в основному, в ході їх отримання, що значною мірою впливає на об'єктивність їх подальшої перевірки та оцінки. У зв'язку з цим законодавець закріплює переважну більшість гарантій, спрямованих на забезпечення достовірності доказів, саме стосовно цього етапу кримінального процесуального доказування. Водночас, з урахуванням функціонального призначення забезпечення достовірності доказів, відповідні гарантії можуть підлягати дотриманню й у ході перевірки та оцінки доказів. Наприклад, це стосується гарантій неупередженості дізнавача, слідчого, прокурора під час перевірки та оцінки доказів, нормативного врегулювання механізму оцінки достовірності показань свідка тощо. Поряд із гарантіями достовірності доказів, які підлягають забезпеченню в ході їх отримання, перевірки та оцінки, залежно від виду доказів відповідні гарантії повинні забезпечуватися й під час іншої процесуальної діяльності, що безпосередньо впливає на об'єктивність їх подальшої перевірки та оцінки. Зокрема, гарантією достовірності речових доказів є їх зберігання, яке, на думку С.О. Ковальчука, не охоплюється кримінальним процесуальним доказуванням, але за своєю спрямованістю супроводжує його здійснення [4, с. 472].

Достовірність доказів забезпечується за допомогою системи процесуальних гарантій, які у своїй сукупності гарантують використання у кримінальному процесуальному доказуванні доказів, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів. Такі гарантії, з одного боку, зумовлюють отримання достовірних доказів, а з іншого, – забезпечують об'єктивність здійснення суб'єктами доказування їх перевірки та оцінки.

Звертаючись до дослідження системи гарантій достовірності показань підозрюваного та обвинуваченого, А.М. Безносок вказує, що для забезпечення їх достовірності можливим є застосування лише правових (юридичних) гарантій, до яких належать конституційні та кримінальні процесуальні гарантії, а також розглядає процесуальні гарантії як систему передбачених процесуальним законом засобів забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства [2, с. 6]. Уточнюючи наведену позицію, потрібно вказати на некоректність виокремлення конституційних і кримінальних процесуальних гарантій, оскільки перші знаходять послідовне закріплення та деталізацію в нормах КПК України. Відповідно, більш обґрунтованим є віднесення до числа гарантій достовірності доказів закріплених у кримінальному процесуальному законі відповідних способів забезпечення використання у доказуванні доказів, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказування в ході здійснення перевірки та оцінки доказів, а також визначення таких гарантій як процесуальних.

Висновки

Виокремлені ознаки забезпечення достовірності доказів і проведене дослідження його змісту дозволяє визначити поняття «забезпечення достовірності доказів» як процес реалізації гарантій цієї процесуальної властивості доказів, що складається із системи послідовно здійснюваних суб'єктами доказування правових дій, спрямованих на використання у кримінальному процесуальному доказуванні доказів, безсумнівність змісту яких встановлена суб'єктом доказу-

вання в ході здійснення перевірки та оцінки доказів.

Література

1. Тепак С.Я. Сутність достовірності доказів як їх процесуальної властивості у кримінальному провадженні: доктринальні підходи і судова практика. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 270-278.
2. Безносюк А.М. Гарантії достовірності показань підозрюваного та обвинуваченого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. К., 2012. 16 с.
3. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.
4. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.
5. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.
6. Кримінальний процес: підручник / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.
7. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навчальний посібник. К.: Ваіте, 2014. 280 с.
8. Лозинська Ю.І. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Львів, 2018. 259 с.
9. Лозинська Ю.І., Шехавцов Р.М. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
10. Сергєєва Д.Б. Поняття та сутність достовірності доказу як його властивості. *Юрист України*. 2014. № 1. С. 89-95.
11. Сергєєва Д.Б. Проблеми визначення достовірності доказу як його властивості за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юрист України*. 2013. № 4. С. 106-111.
12. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2010. 245 с.
13. Стоянов М.М. Достовірність доказів у кримінальному провадженні: аналіз нормативного регулювання. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 року) / відп. за вип. - В.М. Дрьомін*. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2.- С. 506-508.
14. Тертишник В.М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини у кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Дніпропетровськ, 2009. 473 с.
15. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. К.: Алерта, 2014. 440 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
17. Сидоренко О.П. Правове забезпечення: до питання інтерпретації поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 39-46.
18. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
19. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-п>.
20. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від

10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19>.

21. Настанови з управління арештованим майном: методичні рекомендації, затверджені наказом Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, від 29.11.2018 р. № 343. К.: ВАІТЕ, 2019. 208 с.

Тепак С.Я.

ENSURING THE RELIABILITY OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS: CONCEPT AND CONTENT

The relevance of the topic of the article is due to the fact that significant attention is devoted to the disclosure of the mechanism of ensuring the reliability of evidence in the doctrine of criminal proceedings, however, only some scientists refer to the definition of its concept in the context of researching the mechanism of ensuring the testimony of a witness, as a result of which the concept of «ensuring the reliability of evidence» has not found sufficient scientific coverage. This led to setting out as the goal of the article the identification of features of ensuring the reliability of evidence in criminal proceedings, the disclosure of its content and the definition of the concept of «ensuring the reliability of evidence» on this basis.

Taking into account the semantic understanding of the word «ensuring» and the concept of «legal ensuring», the features inherent in ensuring the reliability of evidence are

singled out. It is substantiated that ensuring the reliability of evidence can be characterized using the following features: 1) it is a process of implementing guarantees of the specified procedural property of evidence; 2) as a process, it represents a system of sequentially implemented actions of the relevant subjects of proof; 3) by their nature, the actions of the subjects of proof to ensure the reliability of evidence are legal; 4) according to its functional purpose, the system of actions of the subjects of proof, which are covered by ensuring the reliability of evidence, is aimed at obtaining a result in the form of use in criminal procedural proof of evidence, the certainty of the content of which was established by the subject of proof during the verification and evaluation of evidence.

The content of ensuring the reliability of evidence in criminal proceedings is revealed.

According to the results of the research, the concept of «ensuring the reliability of evidence» was defined, under which it is proposed to understand the process of implementing guarantees of this procedural property of evidence, which consists of a system of legal actions consistently carried out by the subjects of proof, aimed at the use of evidence, the certainty of the content of which was established by the subject of proof during the verification and evaluation of evidence.

Key words: evidence, reliability of evidence, ensuring the reliability of evidence, establishing the reliability of evidence, procedural guarantees.